

Verschillende manieren van kijken naar teksten

Liliane Bouma

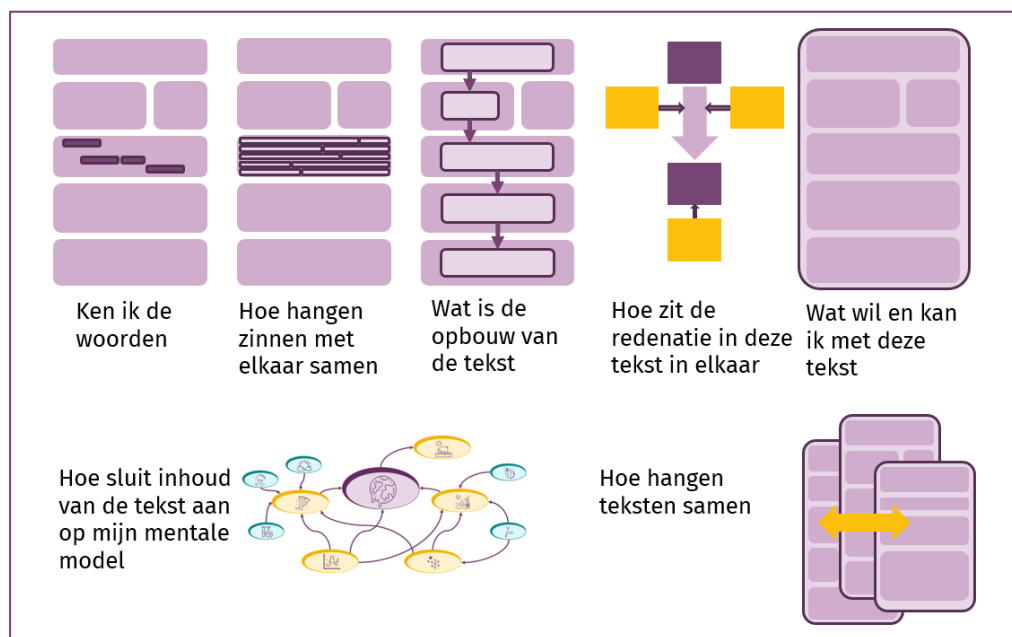
Februari 2024, V1

Er is veel aandacht voor verbetering van de vaardigheden in begrijpend lezen, maar het is voor veel docenten nog helemaal niet zo duidelijk hoe dat aangepakt kan worden. In de aanpak van Taalgericht Vakonderwijs moet de docent zorgen voor taalsteun, interactie en context. Maar daarvoor heeft een docent wel voldoende kennis nodig over taal, en dat is nog lang niet het geval.

In divers publicaties (oa Houtveen & van Steensel, 2022) wordt geadviseerd om te zorgen voor opbouwen van woordenschat, aandacht voor tekststructuur en leren om strategisch te lezen. Ook in het handboek Taalgericht Vakonderwijs (Hajer & Meestringa, 2018), komen deze onderwerpen voor. Maar duidelijkheid over wat onder het begrip “tekststructuur” wordt verstaan blijkt verrassend lastig te vinden. Zelfs binnen het vakgebied Nederlands is dat nog niet zo helder (Kooiker-den Boer et al., 2019), en daarmee ontbreekt ook terminologie om over structuren in teksten te praten met leerlingen. Daarmee wordt het voor docenten niet eenvoudig gemaakt om met leerlingen over tekststructuren te praten.

In dit document geef ik een aanzet voor een begrippenkader rond het begrip “tekststructuur” door een paar manieren van kijken naar teksten / perspectieven uit te werken. Bij veel teksten is het zinvol om meerdere manieren van kijken met leerlingen te bespreken. Daarom is het handig om binnen een school met elkaar afspraken te maken over de terminologie voor een aantal veel voorkomende perspectieven op teksten.

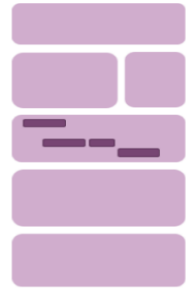
In dit document geef ik een aantal verschillende perspectieven op teksten, waarvan een deel valt onder het begrip tekststructuur

Figuur 1: Overzicht verschillende manieren van kijken naar teksten

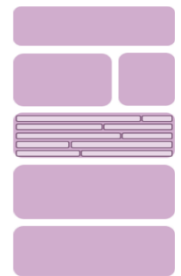
1. Woordniveau

Hier gaat het om woordenschat en idioom. Eenvoudige woorden zoals in spreektaal / Dagelijks Algemeen Taalgebruik voorkomen en complexere woorden (Cognitief Academisch Taalgebruik), en vakspecifieke woorden en idioom: vaktaal. Het is vaak handig om de herkomst van woorden te bespreken. Ook gaat het over de betekenis en functie van voegwoorden en de manier waarop subjectiviteit wordt aangegeven.

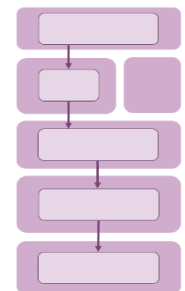
2. Alineaniveau

Dit is het niveau dat gaat over de structuur en de samenhang van zinnen binnen stukjes tekst. Zie bijvoorbeeld de publicatie Genres in Schoolvakken (van der Leeuw & Meestringa, 2014). De structuur wordt vaak aangegeven met voeg- en signaalwoorden, maar deze kunnen ook worden weggelaten waarbij de lezer zelf de structuur moet interpreteren.

3. Opbouw van de tekst

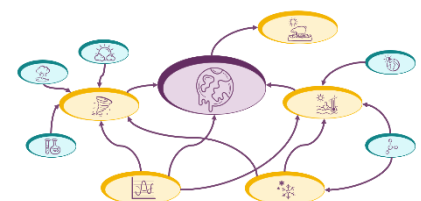
Stukjes tekst of alinea's hebben een eigen nut en doel. Tussen tekst worden vaak afbeeldingen geplaatst: schema's tabellen, diagrammen, foto's of illustraties. Deze stukjes worden door de schrijver bewust in een volgorde gezet. Vaak, maar lang niet altijd, volgens het patroon "inleiding, kern en slot". Andere volgordes zijn vaak effectiever in het vasthouden van de aandacht van de lezer. Zo passen krantenartikelen vaak het omgekeerde piramideformat toe: een intrigerend begin met de belangrijkste informatie, daarna feiten en details, gevolgd door achtergrondinformatie en statistieken.

Veel soorten teksten hebben een vaste opbouw. De voorspelbaarheid maakt het gemakkelijker om een tekst te lezen.

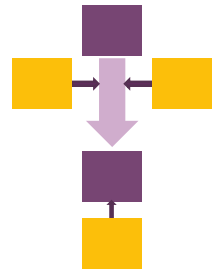
4. Kennis in de tekst

Sommige teksten hebben als enig doel om kennis over te dragen, maar er zijn ook veel teksten waar naast kennis ook een redenering in zit. Deze twee aspecten kunnen apart van elkaar gevisualiseerd worden. Kennis bestaat uit begrippen en concepten die relaties met elkaar hebben, dit kan gevisualiseerd worden in een mentaal model / concept map. Het lezen van teksten leidt tot aanvullen en bijstellen van het mentale model van de lezer.

5. Redenatie in de tekst

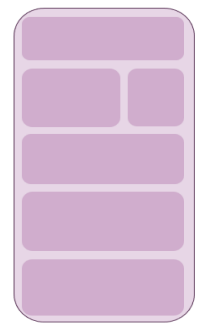
In veel teksten is een redenatie verwerkt. Dat kan bijvoorbeeld zijn een betoog met verschillende argumenten, een probleemanalyse, een verhaal met een ontwikkeling. Redenaties hebben vaak een typische, logische volgorde. Naast algemene soorten redeneringen zijn er ook bij diverse vakgebieden eigen vaktypische redeneringen. De volgorde waarin redenaties in een tekst staan hoeft niet gelijk te zijn aan de typische volgorde. Zo kan een tekst beginnen met de conclusie om pas daarna de argumentatie te noemen.

6. Metaniveau

Op metaniveau gaat het over de betrouwbaarheid, kwaliteit en achtergrond van de tekst. Vragen op dit niveau aan de orde zijn onder andere: Kloppen de kennis en beweringen die in de teksten staan; van wie zijn de meningen afkomstig; wat is het perspectief van de auteur en welke kleuring heeft de tekst; is de redenatie en kennis in de tekst compleet; welk deel van een redenering en feiten is weggelaten.

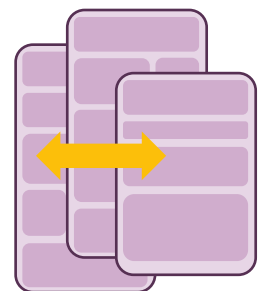
De lezer kan de achtergrond van de auteurs checken, bronnen nalopen en informatie in bronnen vergelijken met de interpretatie zoals die in de tekst staat.

7. Intertekst / integratie meerdere teksten

Veel teksten worden gelezen in samenhang met andere teksten. Bijvoorbeeld als een lezer op zoek is naar informatie en daarvoor verschillende teksten leest. Teksten hebben altijd samenhang met andere teksten, de kennis die de auteur gebruikt heeft komt immers ergens vandaan.

De lezer moet geschikte tekstgedeeltes selecteren, begrijpen, evalueren, en combineren (McRudden, Braten, & Salmerón, 2022). Vaak zijn er inconsistenties tussen teksten die door een persoon gelezen worden, bijvoorbeeld als ze vanuit een ander perspectief of met een ander doel geschreven zijn. De lezer ziet zich dan voor het probleem gesteld om te kiezen welke teksten gelezen worden en een keus te maken in de aangeboden informatie. De lezer vormt zich daartoe een intertekstmodel van de samenhang van de teksten, daarvoor wordt onder andere informatie over de bron en betrouwbaarheid van teksten gebruikt. Zo nodig zal de lezer op zoek gaan naar extra teksten.

Bronnen

- Hajer M. & Meestringa T. (vierde druk 2022). *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Coutinho.
- Houtveen, T., & Steensel, van, R. (2022). *De zeven pijlers van onderwijs in begrijpend lezen*. Utrecht: Eburon, Stichting Lezen.
- Kooiker-den Boer, H.S., Sanders, T.J.M. & Evers-Vermeul, J. (2019). *Tekststructuur in de Kennisbasis Nederlandse taal*. Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk, 58 (11-12), (pp. 291-309).
- Rooijackers, P., Silfhout, van, G., & Bergh, van den, H. (2021/1). *Timmeren met oude spijkers en zonder hout- Waarom leergangen Nederlands nu niet echt aan strategie-instructie doen*. Levende Talen Magazine, pp. 18-23.
- van der Leeuw, B., & Meestringa, T. (2014). *Genres in schoolvakken: Taalgerichte didactiek in het voortgezet onderwijs*. Coutinho.